

ਜ਼ਮੀਨੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰ - ਭਾਗ ੨ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰ

ਅਧਿਆਇ

੧੧

ਅਸਲ ਭਾਰਤ ਇਸ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

- ਐਮ.ਕੇ. ਗਾਂਧੀ

ਵੱਡੇ
ਸਵਾਲ ?

੧. ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਕੀ ਹਨ?
੨. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕੀ ਹਨ?
੩. ਉਹ ਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਿਉਂ ਹਨ?

0681CH11

ਆਉ ਹੁਣ ਵੇਖੀਏ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਸਥਾਨਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ, ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਹੋਵੇਗਾ; ਅਸੀਂ ਅਗਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵੱਲ ਵਧਾਂਗੇ। ਭਾਰਤ ਵਿਸ਼ਾਲ ਆਕਾਰ ਅਤੇ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਵਾਲਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਲਗਭਗ ੬੦੦,੦੦੦ ਪਿੰਡ, ੮,੦੦੦ ਕਸਬੇ ਅਤੇ ੪,੦੦੦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਹਿਰ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਆਬਾਦੀ ੧.੪ ਬਿਲੀਅਨ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਲਗਭਗ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਹਿੱਸਾ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ?

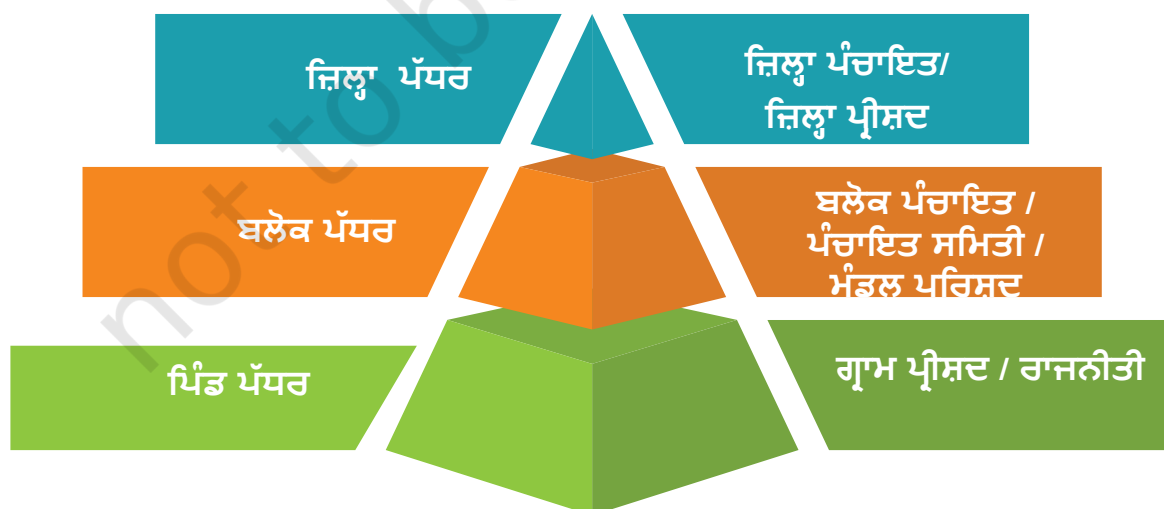
ਆਉ ਅਸੀਂ ਹਿਮਾਲਿਆ ਦੀਪਹਾੜੀ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਲਕਸ਼ਮਣਪੁਰ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰੀਏ। ਇਸ ਵਿੱਚ ੨੦੦ ਘਰ ਹਨ ਅਤੇ ਲਗਭਗ ੧੦੦ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕਿਸਾਨ ਹਨ। ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ 'ਤੇ ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ

ਗਊਆਂ ਜਾਂ ਬੱਕਰੀਆਂ ਪਾਲਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ; ਕੁਝ ਨੌਜਵਾਨ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹਿਰ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਕੀ ਲੋੜਾਂ ਹਨ - ਸ਼ਾਇਦ ਖੇਤਾਂ ਲਈ ਪਾਣੀ, ਭਾਰੀ ਮੀਂਹ ਕਾਰਨ ਖਰਾਬ ਹੋਣ 'ਤੇ ਮੁੱਖ ਸੜਕ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਨਾ, ਜਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ? ਪਿੰਡ ਵਾਸੀ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲੇ ਕਿਵੇਂ ਲੈਣਗੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰੋਤ ਕਿੱਥੋਂ ਮਿਲਣਗੇ? ਜੇ ਜ਼ਮੀਨ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵਿਵਾਦ ਹੈ ਜਾਂ ਜੇ ਕੁਝ ਫਸਲ ਚੋਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਸਵਾਲ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਉੱਠ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਲੋਕ ਅਜਿਹੇ ਹਰ ਮੁੱਦੇ ਲਈ ਰਾਜ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵੱਲ ਭੱਜ ਸਕਦੇ ਹਨ?

ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਲਕਸ਼ਮਣਪੁਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ **ਸਥਾਨਕ** ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ 'ਪੰਚਾਇਤ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇੱਕ ਗ੍ਰਾਮ ਕੌਂਸਲ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲਿਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਸੰਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ **ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ** ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, **ਸਵੈ-ਸਰਕਾਰ** ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੈ। ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ, ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦਾ ਲਾਭ ਜ਼ਮੀਨੀ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀਆਂ

ਹਨ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚਿੱਤਰ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ, ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤਿੰਨ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ - ਹੇਠਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਤੱਕ - ਪਿੰਡ, ਬਲਾਕ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ। ਇਸ ਨੂੰ 'ਤਿੰਨ-ਪੱਧਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਰਿਹਾਇਸ਼, ਸੜਕਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ, ਜਲ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ, ਸਿੱਖਿਆ, ਸਿਹਤ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਭਲਾਈ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਤੱਕ।

ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤ

ਆਓ ਅਸੀਂ ਪੰਨਾ ੧੬੪ 'ਤੇ ਚਿੱਤਰ ੧੧.੧ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀਏ - ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤ, ਜੋ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗ੍ਰਾਮ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ (ਜਾਂ ਗੁਆਂਢੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ) ਦੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਹੈ ਜੋ ਵੋਟਰਾਂ ਵਜੋਂ ਰਜਿਸਟਰਡ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗ੍ਰਾਮ ਸਭਾ ਵਿੱਚ, ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਮਰਦ ਆਪਣੇ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫੈਸਲੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤ ਇੱਕ ਮੁਖੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ 'ਸਰਪੰਚ' ਜਾਂ 'ਪ੍ਰਧਾਨ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਸਾਲਾਂ

ਵਿੱਚ, ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਔਰਤਾਂ ਸਰਪੰਚ ਬਣੀਆਂ ਹਨ।

ਮਿਸਾਲਯੋਗ ਸਰਪੰਚ

ਗਿਆਨੇਸ਼ਵਰ ਕਾਂਬਲੇ ਇੱਕ ਟਰਾਂਸਜੈਂਡਰ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਜੋ 2017 ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸੋਲਾਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਤਰੰਗਫਲ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸਰਪੰਚ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਾਂਬਲੇ ਦਾ ਮੰਤਵ ਲੋਕ ਸੇਵਾ, ਗ੍ਰਾਮ ਸੇਵਾ ਹੈ, ਯਾਨੀ 'ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੇਵਾ ਜਨਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ' ਹੈ। ਕਾਂਬਲੇ ਨੇ ਸਰਪੰਚ ਬਣਨ ਲਈ ਛੇ ਹੋਰ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹਰਾਇਆ।

ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਖਾਨਖੰਡਵੀ ਪਿੰਡ ਦੀ ਭੀਲ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਮੈਂਬਰ ਵੰਦਨਾ ਬਹਾਦੁਰ ਮੈਦਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮਹਿਲਾ ਸਰਪੰਚ ਬਣਨ ਲਈ ਪੁਰਸ਼ਵਾਦੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਵੱਛਤਾ ਵਰਗੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ

ਹੱਲ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਵੰਦਨਾ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਔਰਤਾਂ ਪੇਂਡੂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਵਿੱਚ ਮੋਹਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਹਿਵਾਰੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਅਕਸਰ ਸੋਕੇ ਅਤੇ ਮਾੜੀ ਖੇਤੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪੋਪਟਰਾਓ ਬਾਗੁਜੀ ਪਵਾਰ ਦੇ ਸਰਪੰਚ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇਦੇ ਮੀਂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਵਾਟਰਸ਼ੇਡ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਰੁੱਖ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਸਾਰੇ ਨੇ ਧਰਤੀਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਰੀਚਾਰਜ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ।

ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ, ਹਿਵਾਰੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਰਿਆ-ਭਰਿਆ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਪਿੰਡ ਬਣ ਗਿਆ। ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਇੱਕ ਪੰਚਾਇਤ ਸਕੱਤਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਬੁਲਾਉਣਾ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ ਰੱਖਣਾ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ 'ਪਟਵਾਰੀ' ਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ਮੀਨੀ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਪਟਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਪੁਰਾਣੇ ਹਨ!!

ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚੋ

ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਹ ਪੁਰਾਣੇ ਨਕਸ਼ੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਕੀ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਅਤੀਤ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹਨ?

ਬਾਲ-ਅਨੁਕੂਲ ਪੰਚਾਇਤ ਪਹਿਲਕਦਮੀ

ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸਮੇਤ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਬਾਲ-ਅਨੁਕੂਲ ਪੰਚਾਇਤ ਪਹਿਲ ਕਦਮੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਸੁਝਾਅ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ। ਕਈ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਲ ਸਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਬਾਲ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਨੂੰ ਨਿਯਮਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ, ਕੁਝ ਬਾਲ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੇ ਬਾਲ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਾਪਸ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹਨ। ਬਾਲ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਾਲਗਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਾਪਸ ਭੇਜਣ ਲਈ ਮਨਾਉਣ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਲਈ ਵਿਆਹ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਕਈ ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜਿੱਤੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਸਿੱਕਮ ਤੋਂ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਪੱਛਮੀ ਸਿੱਕਮ ਦੀ ਸੰਗਖੂ ਰਾਧੂ ਖੰਡੂ ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਪੰਚਾਇਤ ਨੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵੱਛਤਾ ਨਾਲ ਪਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਮਿਡ-ਡੇਅ ਮੀਲ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤ ਨੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰਸੋਈਆਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਯਤਨਾਂ ਸਦਕਾ ਹੀ ਸਾਂਗੂ ਰਾਧੂ ਖੰਡੂ ਨੂੰ ਬਾਲ ਪੱਖੀ ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਆਓ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਣ ਵੀ ਦੇਖੀਏ:

ਕੁਝ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬੰਕਰ ਰਾਏ ਦੀ 'ਬੇਅਰਫੁੱਟ ਕਾਲਜ' ਪਹਿਲ ਕਦਮੀ ਦੀ ਇਕ ਸ਼ਾਖਾ 'ਚਿਲਡਰਨ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ' ਨੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ੮ ਤੋਂ ੧੪ ਸਾਲ ਦੇ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸ਼ਾਸਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਰਾਤ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਵਰਗੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਤੰਤਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਾਰੇ ਸਿੱਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੰਸਦ ਨੇ ਵੋਟਰ ਆਈਡੀ ਕਾਰਡ ਅਤੇ ਚੋਣ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਮੇਤ ਰਸਮੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ। ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੇ ਇੱਕ 'ਕੈਬਨਿਟ' ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਪਹਿਲ ਕਦਮੀ ਨੇ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਅਤੇ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਸਿੱਖਿਆ, ਸਫਾਈ ਅਤੇ ਸਵੱਛਤਾ

ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ, ਸਮਾਜਿਕ ਸਮਾਨਤਾ ਵਰਗੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਹੱਲ ਕੀਤਾ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਪਹਿਲ ਕਦਮੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਨਮਾਨ ਮਿਲੇ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ੨੦੦੧ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ ਬਾਲ ਆਨਰੇਰੀ ਅਵਾਰਡ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਆਓ ਪੜਚੋਲ ਕਰੀਏ

ਕਲਾਸ ਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਜੋਂ, ਚਾਰ ਜਾਂ ਪੰਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਲ ਪੰਚਾਇਤ ਬਣਾਉਣ ਦਿਓ। ਬਾਕੀ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨਦਿਓ ਕਿ ਉਹ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀ ਹਨ। ਗ੍ਰਾਮ ਸਭਾ ਕਿਹੜੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰੇਗੀ? ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਕਿਹੜੇ ਹੱਲ ਪੇਸ਼ ਕਰੇਗਾ?

ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਬਲਾਕ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਜੋ ਪਿੰਡ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਪਿਰਾਮਿਡ ਚਿੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸੂਚੀਬੱਧ ਹਨ ਜੋ ਅਸੀਂ ਚਿੱਤਰ ੧੧.੧ ਵਿੱਚ ਪੰਨਾ ੧੬੪ 'ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਬਲਾਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਵਿਚਕਾਰ ਕੜੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਖੇਤਰ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਸਰਪੰਚ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਮੈਂਬਰ। ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀਆਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਤੋਂ ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਇਕੱਤਰ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਾਂ ਰਾਜ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਤਾਲਮੇਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਜਿਹੇ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਗ੍ਰਾਮ ਸੜਕ ਯੋਜਨਾ ਵਰਗੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਲਈ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਤਿੰਨਾਂ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਯਮ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਵਾਂਝੇ ਵਰਗ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸੁਣ ਸਕਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ ਸੀਟਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਗ੍ਰਾਮ ਸੜਕ ਯੋਜਨਾ ਵਰਗੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਲਈ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਤਿੰਨਾਂ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਯਮ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਵਾਂਝੇ ਵਰਗ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸੁਣ ਸਕਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ ਸੀਟਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ।

ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚੋ

ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵੱਲ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ?

ਆਓ ਪੜਚੋਲ ਕਰੀਏ

- ਕੇਂਦਰੀ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਸਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅੰਤਰ ਵੇਖਦੇ ਹੋ? (ਸੰਕੇਤ: ਜੇ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਧਿਆਇ ੧੦ ਨੂੰ ਦੇਖੋ।)
- ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਪੰਚਾਇਤ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੋਗੇ? ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਵਲੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਛੋਟੇ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰੋ। ਕੁਝ ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਓ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੋ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੰਖੇਪ ਰਿਪੋਰਟ ਲਿਖੋ।

ਸਾਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹੇ ਵੱਖਰੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜਾਂ ਕੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਇਕੋ ਹਨ - ਇਹ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣਾ।

ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ ਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪਾਠ ਹੈ ਜੋ ਲਗਭਗ 2,300 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਟਿਲਯਾ (ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਚਾਣਕਯ ਵਜੋਂ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਹ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਕਿਵੇਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਆਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਾਸਕ ਦੇ ਕਰਤੱਵ ਕੀ ਹਨ ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਕਿਵੇਂ ਚਲਾਉਣਾ ਹੈ। ਰਾਜ-ਕਲਾ ਦੇ ਮਾਹਰ, ਕੇਟਿਲਯਾ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਖੇਤਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਤੱਕ ਇੱਕ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਢਾਂਚਾ ਕਿਵੇਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:

ਰਾਜਾ ਹਰ ੧੦ ਪਿੰਡਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਸੰਗ੍ਰਹਿ (ਇੱਕ ਉਪ-ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੈੱਡ ਕੁਆਰਟਰ); ਹਰ ੧੦੦ ਪਿੰਡਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਕਰਵਾਤਿਕ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ); ਹਰ ੪੦੦ ਪਿੰਡਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਦੇਵਮੁੱਖ; ਅਤੇ ਹਰ ੮੦੦ ਪਿੰਡਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਸਥਾਨੀਆ (ਸੂਬਾਈ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ) ਸਥਾਪਤ ਕਰੇ।

ਅੱਜ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਚਾਰ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਨਾਮ ਦੇਵਾਂਗੇ? ਕੀ ਇਹ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਬਾਰੇ ਇੰਨਾ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ?

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਵਧੀਏ ...

- ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਤਿੰਨ-ਪੱਧਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸੰਗਠਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਲੋਕਤੰਤਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਦੇਵੇਂ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ਪੰਚਾਇਤੀਰਾਜ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਇੱਕ ਮਾਧਿਅਮ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰ ਸਕਣ।

ਸਵਾਲ, ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ

1. ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਰਖੋ - ਉਪਰੋਕਤ ਪਾਠ ਨੂੰ ਵੇਖੋ ਬਿਨਾਂ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੱਧਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹੋ? ਤਿੰਨਾਂ ਪੱਧਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ ਕੀ ਹਨ?
2. ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਸੜਕ ਕਿਨਾਰੇ ਪਏ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੇ ਥੈਲਿਆਂ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਬਾਰੇ ਸਰਪੰਚ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖੋ।
3. ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪੰਚਾਇਤ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?
4. ਮੰਨ ਲਓ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ। ਸਕੂਲ ਇੱਕ ਹਾਈਵੇਅ ਦੇ ਨਾਲ ਸਥਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੜਕ ਪਾਰ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਕੂਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਦਿਨ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਵਿਕਲਪ ਹਨ? ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ? ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ?

ਨੂਡਲਜ਼

© NCERT
not to be republished

